

MIHAIL KUZMIN

Szárnyak

(RÉSZLETEK A REGÉNYBŐL)

Ványa Szmurov, a pétervári kispolgári közegben, rokonainál élő, árva iskolásfiú először tesz látogatást az angol-orosz származású, magas műveltségű Strupnál, aki a patrónusa kíván lenni, tanítja és az a célja, hogy bevezesse a kultúra világába.

Amikor Ványa belépett Strup lakásába, énekhang ütötte meg a fülét, zongorakísérettel. Csendesen belopózott az előszobából balra nyíló dolgozószobába, kikerülve a nappalit, és hallgatózott. Egy számára ismeretlen férfihang ezt énekelte:

Esti szürkület meleg tengeren,
Borongós égen fároszok tüze,
Lakoma végén vasfű, illatos,
Friss reggel hosszú virrasztás után.
Séta tavasszal kerti fasoron,
Fürdőző nők, visongás, kacagás,
A szent pávák Juno templománál,
Ibolya-, gránátalma-, citromárusok,
Búgó galambok, fénylő napkorong –
Meglátnom téged, szülővárosom*

A zongora mély akkordjai mintha sűrű köddel burkolták volna be ezt a szomorúság dallamot. Majd kezdetét vette a férfihangok akadozó, egymással való feleselgetése, és Ványa kiment a teremből. Mennyire szerette ezt a zöldes árnyalatú, tágas, Rameau és Debussy dallamaitól visszhangzó szobát és Strup barátait, hiszen annyira nem hasonlítottak azokra az emberekre, akikkel Kazanszkijéknál találkozott; kedvelte ezeket a disputákat, a férfiak estebédjeit borral és könnyed csevellyel; a dolgozószobát, a mennyezetig érő könyvespolcokkal, ahol Marlow-t és Swinburnet olvastak; a hálószobát a mosakodó-készlettel, ahol az élénkzöld háttérben sötétvörös faunok roptak körtáncot; a vörösréztől csillogó ebédlőt; az Olaszországról, Egyiptomról, Indiáról szóló történeteket; a szépség minden változata iránti lelkesedést, függetlenül attól, hogy melyik kor és melyik ország volt a szülőhazája; a sétákat ki a szigetekre; ezeket a zavarba ejtő, ám vonzó elmélkedéseket; ezt a mosolyt a

* N. Kiss Zsuzsa fordítása

szépnek nem nevezhető arcokon; a mulandóság leheletét árasztó peau d'Espagne illatát, a sovány, erős ujjakon a gyűrűket, a különösen vastag talpú cipőket –, mennyire szerette mindezt, ésszel igazán nem fogta fel, de ösztönösen lelkesítette.

– Hellének vagyunk: idegen tőlünk a júdeaiak türelmetlen monoteizmusa, a képzőművészettől való elfordulásuk, kötődésük a testhez, az utódokhoz, a nemzés aktusához. Az egész Bibliában nincs utalás a hitre a túlvilági üdvözülésben; a parancsolatokban említett egyetlen jutalom (éppen az életet adók tisztelete okán), hogy hosszú életű leszel a földön. A gyermektelen házasság – szegényfolt és átok, amely kizáró oka az istentiszteleten való részvételnek, mintha elfelejtették volna, hogy épp a zsidó legenda szerint a bőséges gyermekáldás és a munka a bűnökért való büntetés, nem az élet célja. És minél távolabbra kerülnek az emberek a bűntől, annál inkább eltávolodnak a gyermekszüléstől és a fizikai munkától. A keresztényeknél ösztönösen érzékelhető mindez, mikor a szülés után, és nem a házasságkötés után tisztítja meg magát az asszony, imádkozással, a férfinak pedig nincs semmi ehhez hasonló kötelezettsége. A szerelemnek önmagán kívül nincs más célja; a természet szintén mentes a finalitás eszméjének minden árnyalatától. A természet törvényei más kategóriába soroltak, mint az úgynevezett isteni és emberi törvények. A természet törvénye nem abban rejlik, hogy egy fának okvetlenül gyümölcsöt kell hoznia, hanem abban, hogy bizonyos körülmények között hoz gyümölcsöt, más körülmények között pedig nem, sőt ugyanúgy törvényszerűen és magától értetődően pusztul el, mintha gyümölcsöt hozott volna. Ha a szívbe kést szúrnak, megszűnik dobogni; ebben nincs sem finalitás, sem jó és rossz. Csak az tudja megszegni a természet törvényét, aki képes megcsókolni saját szemét anélkül, hogy kivájná a szemgödörből, és tükör nélkül tudja tarkóját szemlélni. És mikor azt mondják önöknek, hogy „természetellenes”, csak vessenek egy pillantást arra a vak emberre, aki ezt mondta, és menjenek el mellette, ne váljanak hasonlatossá a madárijesztő látványától a veteményesben szétrepülő verebekhez. Az emberek úgy járkálnak, mintha vakok és halottak volnának, noha képesek lennének rá, hogy megteremtsek a magas fokon izzó életet, amikor minden élvezet olyannyira intenzív, mintha most született volna meg az ember, és rögtön meg is halna. Pontosán ilyen mohósággal kell befogadni mindent. Körülöttünk minden lépésnél ezernyi csoda: az emberi test izmait és ínuszalagjait lehetetlen felindulás nélkül nézni! Akik a szépség fogalmát a férfit megejtő női szépséggel kapcsolják össze, csak közönséges bujaságról tesznek tanúbizonyságot, és mind távolabbra kerülnek a szépség igazi eszményétől. Hellének vagyunk, a szépség szerelmesei, az eljövendő élet bakkhánsai. Hasonlóképp Tannhäuser látomásaihoz Vénusz barlangjában, valamint Klinger és Thoma jóserejű képeihez, létezik egy napfényben és szabadságban fürdő őshaza, gyönyörű és bátor emberekkel; oda igyekszünk mi, argonauták, tengereken, ködön és homályon át! A legmeglepőbb új dolgokban is felismerjük az ősi gyökereket, és e hihetetlen ragyogásban érzékeljük igazán hazánkat!

Ványa csalódott Strupban, hibásnak tartja közös barátjuk, Ida Goldberg öngyilkosságában, s tanúja lesz a férfi Fjodorral való intim kapcsolatának is. Ezért elhatározza, hogy egy óhitű családhoz megy nyaralni, egy Volga parti településre. Marja Dmitrijevnával való kapcsolata azonban a női szerelemből való kiábrándulást hozza számára.

„Körülöttünk minden lépésnél ezernyi csoda: az emberi test izmait és ínszalagjait lehetetlen felindulás nélkül nézni!” – emlékezett vissza Ványa Strup szavaira, amikor gyertyafénynél a tükörben elborzadva szemügyre vette finom, de most szörnyen sápadt arcát, ívelt szemöldökét, szürke szemét, élénkpiros száját és hullámos haját vékony nyaka körül. Még csak nem is csodálkozott azon, hogy csendben bejött hozzá Marja Dmitrijevna ilyen későn, gondosan becsukva maga mögött az ajtót.

– Mi lesz velünk? Mi lesz velünk? – rohant oda hozzá. – Sápadt, beesett lesz az arc, felfúvódik a test és szétbomlik, a szemet kivájják a kukacok, és az izmok szétmállanak a kedves testben! Az emberi test izmait és ínszalagjait lehetetlen felindulás nélkül nézni! Minden tönkremegy, elpusztul! Én nem tudok semmit, nem láttam semmit, de akarom, akarom... Hiszen nem vagyok olyan érzéketlen, mint a kő, és most már tudatában vagyok szépségemnek is! Borzalom! Borzalom! Ki ment meg engem?

Marja Dmitrijevna nem csodálkozott különösen, örömteli érzésekkel a szívében tekintett Ványára.

– Ványecska, kedvesem, sajnálom magát, mennyire sajnálom! Félttem ettől a perctől, igen, úgy látszik, eljött az Úr akaratának beteljesülése –, és komótosan elfújva a gyertyát, átölelte Ványát és csókolgatni kezdte a száját, a szemét, az arcát, mind erősebben magához szorítva. Ványát, aki egyszerre kijózanodott, forróság öntötte el, kényelmetlenül érezte magát, és kiszabadulva az ölelésből, már más hangon, halkán ismételte:

– Marja Dmitrijevna, mi van magával? Engedjen el, ne csinálja!

Ám az egyre erősebben magához szorította, gyors csókokkal halmozta el az arcát, száját, szemét, és azt suttogetta:

– Ványecska, kedvesem, boldogságom!

– Engedj el, te undorító némbert! – kiáltott fel végül Ványa, és félrelökte az őt teljes erejéből átölelő asszonyt, kifutott, becsapva az ajtót maga után.

– Mit tegyek most? – kérdezte Ványa Danyiil Ivanovicstól, akihez otthonról elfutva berohant éjszaka.

– Szerintem, el kell utaznia – mondta a hálóruhája felett háziköntösben és papucsban őt fogadó háziga.

– Hová utazzam? Talán Pétervárra? Majd megkérdezik, miért jöttem vissza, egyébként is tiszta unalom.

– Igen, ez kényelmetlen lenne, de nem maradhat itt, maga – beteg.

– Mit tegyek? – ismételte Ványa, és gyámoltalanul nézett az asztalon ujjaival doboló görög tanárra.

– Hiszen én nem ismerem sem a maga körülményeit, sem anyagi helyzetét, nem tudom, milyen messzire tudna elutazni; és egyébként sem utazhat egyedül.

– Mit tegyek?

– Ha bízna a jóindulatomban, és Isten tudja, milyen ostobaságokkal nem tömné tele a fejét, azt javasolnám Szmurov, hogy utazzon el velem.

– Hová?

– Külföldre.

– Nincsen pénzem.

– Az én pénzem mindkettőnknek elég lenne; majd idővel elszámolunk; elmegyünk Rómába, és ott kiderül, kivel jönne vissza, és én merre utazok tovább. Ez lenne a legjobb megoldás.

– Valóban komolyan mondja, Danyiil Ivanovics?

– A lehető legkomolyabban.

– Tényleg lehetséges lenne, hogy én Rómába menjek?

– Nagyon is lehetséges! – mosolyodott el a görög tanár.

– Nem tudom elhinni! – mondta Ványa izgatottan.

A görög tanár csendben cigarettázott és mosolyogva nézte Ványát.

– Micsoda jó ember maga, milyen nagylelkű! – lelkesedett a fiú.

– Nekem is nagyon kellemes, hogy nem kell egyedül utaznom; természetes, hogy az úton takarékoskodni fogunk, nem az elegáns szállodákban fogunk lakni, hanem a helyi fogadóknál.

– Ez így jóval érdekesebb lesz! – örvendezett Ványa.

– Holnap reggel beszélni fogok a nénikéjével.

És reggelig az utazásról beszélgettek, megjelölték az állomásokat, városokat, helységeket, megtervezték a kirándulásokat. Ványa, miután a szikrázó napfényben kijött a fúvel benőtt utcára, elcsodálkozott, hogy még Vaszilban van és, hogy itt van egy kőhajításnyira előtte a Volga, a sötét erdővel a túlparton.

Ványa Itáliában megismerkedik Mori kanonokkal, aki elmeséli neki Hadrianus császár szeretője, Antinoosz történetét. Majd Ványa Cascinében Struppall találkozik, aki felajánlja neki, hogy legyen utazásai során társa, s egyben partnere is. Ebben a jelenetben a platóni szárny szimbólum metaforája is realizálódik. A regény Ugo Orsini, a művész monológjával, ami számos antik utalást tartalmaz a homoerotikus kapcsolatokra, és Ványa döntésével ér véget.

– Bithüniából származott; Bithünia Kisázsia Svájcja, zöldellő hegyekkel, hegyi patakokkal, legelőkkel, korábban, mielőtt magához vette volna Hadrianus, pásztor volt; elkísérte császárát utazásaira, melyek egyikén, Egyiptomban halt meg. Zavaros hírek terjedtek arról, mintha a maga akaratából fulladt volna bele a Nílusba, patrónu-

sa életéért hozott az isteneknek áldozatot, mások viszont azt állítják, hogy fürdőzés során fulladt meg, mikor Hadrianust mentette ki a folyóból. Halálának órájában a csillagászok új csillagot fedeztek fel az égen; titokzatos dicsfényel övezett halála, különleges szépsége, ami a művészetben élt tovább, nem csak az udvari körökre volt hatással; a vigasztalhatatlan császár, aki adózni kívánt kedvence emlékének, az isteni képmások közé sorolta, tiszteletére versenyeket rendezett, palesztrákat és templomokat építtetett, jósdákat hozott létre, ahol az első időkben ő maga írta meg a válaszokat veretes, régi verseléssel. De hiba lenne azt gondolni, hogy az új kultuszt erőszakkal terjesztették, vagy hogy kizárólagosan a császári udvarban gyakorolták, és hogy csak egyfajta hivatalos kultusz volt, amely alapítójával együtt kihalt. Jóval később, néhány évszázaddal ezután is találkozunk Diana és Antinoosz tiszteletére alapított közösségekkel, melyeknek az volt a céljuk, hogy tagjaikat a közösség pénzén temessék el, közös pénzből étkezést és szerény istentiszteletet biztosítsanak. Ezeknek a közösségeknek – melyek az első keresztény közösségek prototípusai voltak – a tagjai a legszegényebb osztályokból kerültek ki, és fennmaradt egy ehhez hasonló intézmény teljes szabálygyűjteménye. Tehát az idő múlásával a császári kedvenc isteni mivolta egyre inkább síron túli, éjszakai istenség jellegét öltötte, népszerűvé vált a szegények között, és noha nem terjedt el annyira, mint a Mithrasz-kultusz, de az istenné avatott ember kultuszának egyik legerőteljesebb áramlata volt.

A kanonok becsukta a kis füzetet, és szemüvege felett Ványára tekintve, megjegyezte:

– A pogány császárok erkölcsössége bennünket nem érint, de gyermekem, nem titkolhatom el maga előtt, hogy Hadrianus és Antinoosz viszonyát, természetesen nem az apa-fiúi szeretet jellemezte.

– Miért határozta el, hogy Antinooszlól ír? – kérdezte egykedvűen Ványa, aki teljesen másra gondolt, és nem is nézett a kanonokra.

– Azt olvastam fel, amit ma reggel írtam, egyébként a római császárokról írok általában.

Ványának egyszerre nevetségesnek tűnt, hogy a kanonok Tiberius életéről ír Caprin, nem tudta visszafogni magát, és megkérdezte:

– Tiberiusról is írt, cher père?

– Természetesen.

– Emlékszik rá, hogy Caprin töltött éveiről mit írt Suetonius?

A megsértett Mori hevesen reagált:

– Borzalom, igaz van, barátom! Ez borzalom, és ebből a romlásból, ebből a kloakából csak a kereszténység, a szent tanítás tudta kivezetni az emberi fajt!

– Hadrianus császárhoz azért megértőbben viszonyul?

– Ez óriási különbség, barátom, benne van valami emelkedettség, habár természetesen ez az érzések szörnyű eltévelyedése, mellyel még azok az emberek sem tudtak mindig sikeresen megbirkózni, akiket megvilágosított a keresztység szentsége.

– De lényegében, az adott pillanatban ez nem egy és ugyanaz?

– Kedves fiam, szörnyű tévedésben él. Minden tetteben az a fontos, mi a célja, és hogyan viszonyulunk hozzá, s úgyszintén a motivációja; maga a tett lényegét tekintve testünk mechanikus mozgása, ez nem bánt meg senkit, különösképpen nem az Úristent. – És Mori újból kinyitotta a kis füzetet, azon a helyen, ahová kövér nagyujját tette.

Cascinében a jobb oldali mellékúton mentek, ahol a fák koronáján keresztül ligeteket kis tanyákkal, s mögöttük a dombokat lehetett látni; miután elhagyták az ebben a napszakban ürességtől kongó vendéglőt, egyre inkább falusi tájra emlékeztető vidéken jártak. Az örök fényes gombú kabátjukban csak nagyritkán tűntek fel, a távolban kislíúk szaladgáltak egy kövér abbé felügyelete alatt.

– Nagyon hálás vagyok, hogy beleegyezett és idejött – mondta Strup és leült a padra.

– Ha beszélgetni fogunk, jobb, ha sétálunk, mert gyorsabban felfogom, amit mond.

– Kitűnő.

Sétálni kezdtek, hol megálltak, hol újra elindultak a fák között.

– Miért fosztott meg engem a barátságától és jóindulatától? Azzal gyanúsított, hogy bűnös vagyok Ida Goldberg halálában?

– Nem.

– Akkor miért? Feleljen őszintén.

– Őszintén felelek: a Fjodorral való kapcsolata miatt.

– Így gondolja?

– Én csak azt tudom, ami van, és azt, hogy maga nem fogja tagadni.

– Természetesen.

– Most lehet, hogy teljesen másképp viszonyulnék hozzá, de akkor még nem tudtam sok mindent, nem gondoltam semmire, és nekem nagyon rosszul esett, mert bevallom, úgy tűnt, hogy végérvényesen elvesztem magát, és magával együtt az élet szépségéhez vezető utat is.

Tettek egy kört a kis liget körül, majd ismét visszatértek az eredeti útra, a gyerekek a távolban labdáztak és hangosan nevetgéltek.

– Ebben az esetben holnap el kell utaznom Bariba, de itt is maradhatok; ez magától függ; ha „nem” a válasza, írja fel egy papírra, hogy „utazzon el”, ha „igen” – „maradjon”.

– Miféle „nem” és „igen”? – kérdezte Ványa.

– Azt akarja, hogy nevén nevezzem?

– Nem, nem szükséges, értem; de mire való ez az egész?

– Most így kellett történnie. Várni fogok a válaszára holnap, egy óráig.

– Mindenképp válaszolni fogok.

– Még egy kis nekirugaszkodás, és kinőnek a szárnyai, én már látom őket.

Lehet, csak nagyon nehéz, mikor növésben vannak – mondta Ványa, és elmosolyodott.

Sokáig üldögéltek az erkélyen, és Ványa csodálkozva vette észre, hogy milyen figyelmesen és nagy nyugalommal hallgatja Ugot, mintha holnap nem is kellene Strupnak választ adnia. Volt valami kellemes helyzetének, érzéseinek és viszonyainak ebben a meghatározhatatlanságában, valamiféle könnyedség és reménytelenség. Ugo lelkesen folytatta monológját:

– Még nincs címe. Az első kép: szürke tenger, sziklák, a messzeségbe hívó aranyló ég, az aranygyapjút kereső argonauták – újdonsága és valóságatlansága miatt mindig ijesztő, mikor egyszerre felismeri az ember az ősi szerelmet és hazát. A második – a leláncolt és megbüntetett Prométheusz: „Büntetlenül senki sem láthatja tisztán a természet titkait, ha nem szegi meg annak törvényeit, és csak az apagyilkos és vérfertőző fejtheti meg a Szfinx rejtélyét!” Megjelenik a bika iránti szenvedélyétől elvakult, rettenetes és jóserejű Pasziphaé: „Nem látom sem a kaotikus élet tarkaságát, sem a jósló álmok rendszerét”. Mindenki retteg. Végül a harmadik: a Metamorfoziszok jeleneteiből ismert szent ligeteken, ahol az istenek különféle alakot öltöttek a szerelem kedvéért, aláhull Phaethón, aláhull Ikarosz, és Ganümédész azt mondja: „Szegény fivéreim, azok közül, akik az ég felé repültek, csak én maradtam ott, azért mert titeket a naphoz a büszkeség és a gyermeki játékok vonzottak, engem azonban magával ragadott a halandók számára elérhetetlen, hatalmas szerelem”. A jóserejű, hatalmas, tüzes virágok kinyílnak; a madarak és az állatok párban járnak, és a remegő, rózsaszín ködben felvillan az indiai „manuels érotiques”-ből az emberi közösség 48 póza. És minden forogni kezd, párban forognak, mindenki a maga szférájában, egyre nagyobb körben, egyre gyorsabban és gyorsabban mindaddig, amíg a körvonalak nem mosódnak össze, és ez a mozgó tömeg nem ölt formát és nem dermed meg a szikrázó tenger és a kopár, a kibírhatatlan napsütéstől sárgálló sziklák felett álló Zeus-Dionüszosz-Heliosz hatalmas, napsugaras alakjában!

Ványa felkelt, az álmatlanul töltött éjszaka megviselte, fájt a feje, és szándékosan lassan öltözködött és mosakodott, nem húzta fel a redőnyöket, és az asztalnál ülve, ahol egy üvegvázában virágok voltak, ráérősen ezt írta le: „Utazzon el”; majd gondolkodott egy keveset, és ugyanazzal az álmos arccal hozzátette: „Magával megyek” – és kitérte a szikrázó napfényben úszó utcára nyíló ablakot.